

Nacizam/ fašizam/ komunizam i odgoj

Glavičić, Klara

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:607800>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

KLARA GLAVIČIĆ

NACIZAM, FAŠIZAM, KOMUNIZAM I ODGOJ

Završni rad

Pula, rujan, 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

KLARA GLAVIČIĆ

NACIZAM, FAŠIZAM, KOMUNIZAM I ODGOJ

Završni rad

JMBAG: 0242017063 3, izvanredna studentica

Studijski smjer: stručni studij Predškolski odgoj

Kolegij : Filozofija odgoja i etika poziva

Znanstveno područje : humanističke znanosti

Znanstveno polje : filozofija

Znanstvena grana : filozofija odgoja

Mentor : prof. dr. sc. Fulvio Šuran

Pula, rujan 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana, Klara Glavičić, kandidatkinja za stručnu prvostupnicu predškolskoga odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

Klara Glavičić

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Klara Glavičić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Nacizam, fašizam, komunizam i odgoj koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

Klara Glavičić

SADRŽAJ

1.UVOD	1
2.MISLI O ODGOJU I OBRAZOVANJU	2
3.NACIZAM.....	3
2.1PEDAGOGIJA U NACISTIČKOJ NJEMAČKOJ	3
3.1NSLB (Nationalsozialistischer Lehrerbund)	4
4.1HITLEROVA MLADEŽ (Hitlerjugend).....	6
5.1BDM – Liga njemačkih djevojaka	8
6.1Reforme vrtića i škola u Trećem Reichu	9
7.1KOLEKTIVISTIČKI ODGOJNI IDEAL UPOTREBLJIVOG GRAĐANINA.....	11
4.FAŠIZAM	13
2.1PEDAGOGIJA U FAŠISTIČKOJ ITALIJI.....	13
3.1GIOVANNI GENTILE I REFORMA ŠKOLSTVA	15
4.1USTAŠKA MLADEŽ – NDH	17
5.KOMUNIZAM.....	19
2.1KOMUNIZAM I OBITELJ	20
3.1PEDAGOGIJA KOMUNIZMA	22
4.1SOCIJALISTIČKI ODGOJ	24
5.1ŠUVAROVA REFORMA OBRAZOVANJA	25
6.SUVREMENI ODGOJ I OBRAZOVANJE	26
2.1SUVREMENA OBITELJ	27
3.1RAZLIKA TOTALITARNOG ODGOJA I ODGOJA DANAŠNJICE	28
7.ZAKLJUČAK.....	31
8.LITERATURA	32

1. UVOD

Ovaj završni rad prikazuje kako se odgoj i obrazovanje razvijali kroz godine u različitim režimima. Početak 19. stoljeća obilježen je procesom pretvorbe cehovskog radnika (zanatlije i majstora) u slobodnog radnika, koji postaje najamni radnik. Dolazilo je do nove podjele, organizacije rada i proizvodnje, rad se fragmentira, a u političkoj sferi podanik (staleški organizirani čovjek) postaje građanin. Sve su ovo navedeni uzroci promjene funkcije odgoja. Odgoj i obrazovanje postali su društvena funkcija, a nacionalna država organizator te funkcije te se zbog toga postepeno razvija nacionalni obrazovni sustav, kao javni i obavezan za sve. U takvim okolnostima i željom za stvaranje standardizacije društva, nastaje potreba za novom teorijom odgoja.

Nova teorija odgoja pripisuje se njemačkom pedagogu J.F. Herbartu, a za cilj ima standardizaciju načina obrazovanja, posebno školskog sustava, koji može zadovoljiti sve potrebe novog društva. Ovo vrijeme je početak prijelaza iz prosvjetiteljstva u novo doba nacionalnih država, građanstva i liberalne demokracije, slobodnog radnika i robne proizvodnje. Upravo zato, trebalo je odgajati čovjeka kao radnika i građanina, a ne kao individuu.

Teorija odgoja napušta ideju o prirodnom odgoju, o odgoju u skladu s prirodom, o umu kao jedinom zakonodavcu čovjekova djelovanja. Nova teorija odgoja predstavlja odgoj kao oblikovanje duha, odgoj se izjednačuje sa nastavom, tj. poukom. Sve navedeno odrazilo se na daljnje razmišljanje o odgoju, pa tako početkom 20. stoljeća odgoj je prema Emileu Durkheimu eminentno društvena pojava, svojim podrijetlom i svojom funkcijom. Također tvrdi da postoji jedan idealan odgoj za sve ljude, bez obzira na aktualne društvene i povijesne uvjete. Društvo može funkcionirati samo na pretpostavkama jedinstva dijelova i cjeline, zato odgoj za glavni predmet nema pojedinca i njegove interese.¹ Odgoj je sredstvo kojim društvo obnavlja uvjete vlastite egzistencije, što je jasno vidljivo u totalitarnim režimima 20. stoljeća.

¹ V. Vujčić, *Opća pedagogija*, Zagreb, 2013., str. 110.-112.

2. MISLI O ODGOJU I OBRAZOVANJU

Svaki je čovjek rezultat odgoja u određenom vremenu i okolnostima. Odgoj započinje sa roditeljima, nastavlja se na odgajatelje i profesore, uz utjecaj društvenih i socijalnih uvjeta. Ti uvjeti odgovaraju vremenu u kojem živimo, društvu, knjigama koje čitamo, filmovima koje gledamo i glazbi koju slušamo. Društvo postavlja ciljeve odgoja u određenom vremenu, a odgoj je izraz društvenih potreba ondašnjih ljudi. Odgoj u čovjeku stvara društveno biće, a svako društvo ima odgojni sustav koji nadilazi osobne snage čovjeka.

U prvoj polovici 20. stoljeća smatralo se kako postoje sadržaji kolektivne svijesti koje treba usaditi u djecu i mlade, kako bi se ostvarilo jedinstvo društva, i veza između pojedinca i društva. Ljudska priroda i urođene sklonosti pojedinca povezuju se putem odgoja da bi se za rezultat dobila društvena upotreba u društveno značajnim aktivnostima. Odgoj i obrazovanje ključni su za formiranje zrele i odgovorne osobe i njen put kroz život. Obrazovanje bez odgoja nema vrijednosti, i obratno. Obrazovanje kao suma znanja bez prožimanja odgojnim vrijednostima, bez uvažavanja moralnih i ljudskih kriterija nema pravu vrijednost, ne oplemenjuje čovjeka i ne služi stvarnom izgrađivanju njegove ličnosti. Odgoj pak, možemo definirati kao „oživljavanje“ kulturnog života čovjeka. Kultivacija je također jedna od definicija odgoja, djelatnost utemeljena na brizi, skrbi i poštovanju prema onome ljudskome u svakome.

Dijete rođeno kao tabula rasa može se oblikovati, pa je stoga odgoj i formativna djelatnost, čiji je zadatak formiranje čovjeka radi njegovog skladnog života u društvenoj realnosti. Nastojanje da ono prirodom dano uskladi sa društveno danim također je zadaća odgoja. Odgoj kao razvitak individualnih moći, treba obrazovanje zbog njihove nadogradnje. Prema tome, odgoj je bit obrazovanja, kao što je i obrazovanje bit odgoja. Obrazovanje je formiranje čovjeka u duhu određene kulture. No, svaka je kultura istodobno ograničavajuća i omogućavajuća, ne uvijek na isti način i istome omjeru. Stoga, da bi djetetove moći postale njegove mogućnosti, one moraju dobiti realan okvir određene kulture, jer samo je tako moguće povijesno postati čovjekom. Obrazovanje nije usmjereno prema znanju, kao usvajanju gotovih misaonih matrica, već prema znanju koje će tek proizaći kao rezultat novih spoznaja.²

² M. Polić, *Odgoj i svijest*, Zagreb, 1993., str. 16.-23.

3. NACIZAM

Treći Reich ili Treća Država (Carstvo) je razdoblje diktature Adolfa Hitlera u Njemačkoj od 1933. do 1945. Nacizam odnosno nacionalsocijalizam politička je doktrina pod vodstvom Hitlera i Nacionalsocijalističke radničke partije (NSDAP). Prema nacizmu država je moć, a država je Adolf Hitler. Ova politička doktrina je spoj ksenofobičnih, nacionalističkih i rasističkih ideja u svrhu stvaranja jedinstvene njemačke nacije, ugrožene od ne njemačkih etničkih elemenata unutar i van njemačke države. Temelji ovih ideja izloženi su u knjizi Adolfa Hitlera *Mein Kampf* (Moja borba). Nacizam prvenstveno utemeljen na antisemitizmu i antikomunizmu razvio se u ideologiju njemačke arijevske supremacije nad drugim narodima kao i u potrebu osvajanja životnog prostora za osiguranje budućnosti njemačkog naroda. Sve navedeno dovelo je do stvaranja totalitarnog političkog sustava utemeljenog na jednom narodu, jednoj partiji i jednom *Fuhrer* (vođi). U uvjetima teške gospodarske i socijalne krize 1920-ih Adolf Hitler dolazi na vlast 1934. godine te nacizam postaje vladajuća doktrina. Obilježilo ju je teško političko i fizičko nasilje, istrebljenje društveno „nepoželjnih“ građana, Židova, Roma, komunista, demokrata ali i konzervativaca koji su se protivili novoj vlasti. Svi oni koji su se protivili toj vlasti smješteni su u koncentracijske logore koji su služili masovnom zatočenju gore navedenih ljudi. Iscrpljujući robovski rad, glad, bolest, mučenje, medicinski pokusi na ljudima uz grupnu likvidaciju u komorama s otrovnim plinom *ciklona B* uvjeti su života i razlozi smrti za više od deset milijuna ljudi, od čega su polovica bili Židovi.³

2.1 PEDAGOGIJA U NACISTIČKOJ NJEMAČKOJ

Odjeljak 'Nacizam' ključan je za razumijevanje odgoja i obrazovanja nove države. U svrhu stvaranja velikog Trećeg Reicha Adolf Hitler i njegova nacistička stranka morali su stvoriti novi identitet njemačkog naroda. Kako je Hitlerova riječ bila najviši zakon tako se i njegovo viđenje odgoja i obrazovanja usvojilo kao jedino i obvezno. Po riječima Hitlera: „Cilj našeg obrazovanja jest stvaranje „političkog vojnika“. Sustav obrazovanja koji je usmjeren prema stvaranju političkog vojnika trebao bi uključivati

³ Proleksis enciklopedija online, Nacizam (Nacionalsocijalizam), (19.4.2023.) <https://proleksis.lzmk.hr/38315/>

sve Nijemce, bez obzira na njihov društveni status, i njihovu funkciju u društvu. Vojska je u službi države, a vojnik se od političkog vojnika razlikuje isključivo po naredbama koje izričito dobije. Sve ostale vrijednosti koje svaki građanin Reicha eventualno gaji, moraju se podrediti ovoj najvažnijoj vrijednosti, pri čemu je iste ne smiju ugrožavati.“⁴ Ključno za stvaranje novog identiteta bila je manipulacija i indoktrinacija koje su se odvijale preko procesa odgoja i obrazovanja, odnosno odgoj mladih kao fizički najsposobnijih. Indoktrinacijom se naziva specifičan oblik odgojnog i obrazovnog djelovanja koji teži tome da se u čovjeka usadi nekritičko prihvaćanje onih stavova i shvaćanja koje organizator tog procesa smatra poželjnim.⁵ Upravo se mlade ljude pokušalo uvjeriti, odgojiti, da sebe smatraju superiornima i da posljedično tome mogu pokoriti svijet. Za Hitlera, cilj odgoja bio je promjena temeljnih vrijednosti, stvaranje nacionalnog identiteta i stvaranje svijesti o rasnoj razlikovnosti. Hitlerova ideja o odgoju pružila je odane njemačke građane koji bezuvjetno vjeruju nacističkoj vlasti i obožavaju Hitlera. Umjesto na kognitivno učenje, naglasak u odgoju bio je na fizičkoj spremi i ratnim tehnikama koja u kasnijoj dobi omogućuje borbu za *Fuhrera* i svoju domovinu.

3.1 NSLB (Nationalsozialistischer Lehrerbund)

NSLB-ova je zadaća bila stvaranje novog, drukčijeg tipa učitelja odanih Trećem Reichu koji su bili obrazovani i trenirani u skladu s obrazovnim standardima za njemački narod koje je Hitler smatrao potrebnima. Zato je 1929. osnovao NSLB - Nationalsocijalistički savez učitelja. Njihova propaganda glasila je: „*Politika i nacionalni ponos ispred materijalnih stvari.*“⁶

NSLB obećao je promjenu po kojoj će učitelji postati aktivisti koji će širiti velike nacionalne ciljeve. Predsjednik učiteljskog saveza, ujedno i dugoročni član Nationalsocijalističke radničke partije (NSDAP), bio je Hans Schemm koji je naglasio da će učenike graditi, oblikovati i educirati, kako ništa vanjsko i ništa strano neće spriječiti njihov cilj. Najvažnije u tom cilju bilo je preoblikovati njihove članove, to jest

⁴ L. Pine, Education in Nazi Germany, (19.4.2023.) https://books.google.hr/books?id=1ymC_kb-WcC&printsec=frontcover&dq=education+in+Nazi+Germany&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKewjz1b-PwJTcAhXFCpoKHZfpDoEQ6AEIjAA#v=onepage&q=education%20in%20Nazi%20Germany&f=false

⁵ indoktrinacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (19. 4. 2023.) <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27332>>.

⁶ W. Shirer, *Uspón i pad trećeg Reicha*, Zagreb, 1977., str. 212

učitelje i profesore učiniti Nacional socijalistima kako bi bili adekvatni stvoriti nacionalnu zajednicu na Hitlerov način. Ovaj savez imao je također veliku ulogu u jačanju vodeće Nationalsocijalističke radničke partije (NSDAP). NSLB je naposljetku preuzeo sve odluke o smjernicama u odgoju i obrazovanju, kao i o izdavanju publicistike za djecu i mlade.

Otkada je osnovan 1929. godine NSLB u četiri je godine, do 1933. okupio preko 12.000 članova, što dodatno ojačava njegovo djelovanje. Učitelji koji su odbijali postati članovi ovoga saveza s vremenom i jačanjem saveza uvidjeli su priliku za napredak u svojoj karijeri, pa se naposljetku i pridružuju. Židovski i „nepouzdana“ učitelji smaknuti su sa svojih radnih pozicija nekoliko mjeseci nakon što Hitler zauzima vlast. NSLB-ov glavni zadatak bio je kontrolirati političku kulturu učitelja, u zamjenu za to profesori ostvaruju benefite na poslu, te provesti indoktrinaciju učitelja kao glavnih njemačkih edukatora.⁷ U tu svrhu organizirani su kampovi za učitelje, gdje ih se osim navedenog učilo o karakteristikama rasa, Roma, Židova, veličanstvenosti Nordijske rase i njihovoj „onečišćenosti“ drugim rasama, genetici i nasljednim bolestima. U ljetnim mjesecima učitelji su bili dužni putovati u druge regije gdje bi se upoznavali sa njihovom poviješću i učili o tamošnjem domicilnom stanovništvu, kao i krajoliku. Educirani su na način da i u budućnosti nastavljaju podučavati na Hitlerov način, dok bi ga i sami s vremenom počeli veličati. Zakon o civilnoj službi iz 1937. zahtijevao je od učitelja da budu „izvršitelji volje države koju podržava partija“ i da budu spremni „braniti nacionalsocijalističku državu u svakom trenutku, zakleti se na vjernost i poslušnost Adolfa Hitlera“. S vremenom, mladi koji su željeli postati učitelji morali su biti u Radnoj službi ili u Hitlerovoj mladeži, a budući fakultetski profesori morali su provesti šest mjeseci u logoru za promatranje, gdje su njihova gledišta i karakter proučavali nacistički stručnjaci koji su podnosili izvještaj Ministarstvu prosvjete koje je izdavalo dozvole za podučavanje na osnovu kandidatove političke „podobnosti“.⁸ Do 1937. NSLB je sadržavao 97 posto svih učitelja Trećeg Reicha, brojio je preko 320 000 učitelja. Schemm je ponosno rekao: „*Najviši ideal njemačkog učitelja mora biti svijest da uopće ima sreću biti na ovoj poziciji.*“⁹

⁷ L. Pine, Education in Nazi Germany, (19.4.2023.) https://books.google.hr/books?i_d=1ymC_kb-WcC&printsec=frontcover&dq=education+in+Nazi+Germany&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKewjz1b-PwJTcAhXFCpoKHZfpDoEQ6AEIjAA#v=onepage&q=education%20in%20Nazi%20Germany&f=false

⁸ W. Shirer, Uspon i pad trećeg Reicha, Zagreb, 1977., str. 212

⁹ L. Pine, Education in Nazi Germany, (19.4.2023.)

4.1 HITLEROVA MLADEŽ (Hitlerjugend)

Dječaci, ali i djevojčice, od šeste do osamnaeste godine morali su biti članovi Hitlerjugenda. Ukoliko bi se njihovi roditelji tome protivili, kažnjavani su zatvorom. Tri glavna čimbenika obuke njemačke mladeži bili su dom, škola i Hitlerova mladež. Po mišljenju Hitlera, obrazovanje i fizička spremnost moraju biti posloženi tako da je krajnji rezultat mladi Nijemac koji ima osjećaj superiornosti nad drugima. Hitlerova ideja „*mladi odgajaju mlade*“ bila je ključna za osnivanje ovoga pokreta. Hitlerova mladež ili Hitlerjugend nastaje 1922. godine od ranijeg Saveza mladeži NSDAP-a do 1926. kada se na prvom stranačkom skupu potpuno formira u organ partije s nazivom „*Hitlerova mladež, Savez njemačke radničke mladeži*.“¹⁰ Napredak svakog djeteta bilježio bi se u knjižici koje su djeca dobivali upisom u Hitlerjugend. Nakon navršene desete godine djeca su polagala testove, iz atletike, logorovanja i njemačke povijesti. Ukoliko je test uspješno položen prelazili bi iz svoje skupine „Pimpfi“ u slijedeću „Jungvolk“ skupinu, uz obavezno polaganje zakletve: „Obećavam da ću uvijek činiti svoju dužnost u Hitlerovoj mladeži. Iz ljubavi i odanosti prema Führeru i zastavi.“¹¹

Jedan od ključnih čovjeka za propagandu nacizma kod mladih bio je Ernst Kriek, profesor i pedagog, autor knjige *Filozofija odgoja* iz 1929. godine. Zauzima se za autonomiju pedagogije kao znanosti.¹² Za ostvarenje Hitlerovog nauma čitav odgoj, obrazovanje i socijalizacija ostvarivani su uz pomoć škola i grupa za mladež. Omladinske organizacije bile su ravnopravne sa školama, u tim organizacijama uči se isto što i u školama samo se gradivo nadograđuje.

Cilj nacističkog obrazovanja bio je preusmjeriti dosadašnju perspektivu mladih, mladi se sve više okupljaju u zajednicama u svrhu socijalizacije kako bi što više bili odvojeni od svojih obitelji. Profesori i vođe Hitlerjugenda odradili su veliki doprinos u promicanju propagande i veličanju Hitlera kao nadčovjeka. Vođe obrazovanja mladeži nisu se smatrali državnim dužnosnicima iako je Hitlerova mladež uživala financijsku pomoć i bezbroj političkih povlastica.¹³

¹⁰ F. Neumann, *Behemot struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933.-1944.*, Zagreb, 2012., str. 63-65

¹¹ W. Shirer, *Uspomene na pad trećeg Reicha*, Zagreb, 1977. str. 215.

¹² Kriek, Ernst. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (20. 4. 2023.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33942>

¹³ Franz Neumann, *Behemot struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933.-1944.*, Disput, Zagreb, 2012., str. 62.

Glavni vođa Hitlerove mladeži bio je Baldur von Schirach koji je 12 godina odgajao njemačku mladež. Prema Guidu Knoppu Scirach je: „Obučavao mlade ljude da poput policijskih pasa skaču na čovjeka koji bi nosio crveni šal ili imao majku Poljakinju, ili svinut nos – ili sasvim jednostavno, ako bi nadređeni povikali: Drž ga!“¹⁴ Schirach je već kao vrlo mlad shvatio moć i zadatak propagande i zavade mladih te upravo na taj način zadivio Hitlera. U dobi od 21 godine, Baldur von Schirach postaje vođa Nationalsocijalističkog studentskog saveza i ulazi u stranačko vodstvo NSDAP-a. Konstantno je težio impresioniranju velikoga vođe, pa tako si postavlja zadatak osvajanja i ujedinjenja njemačke mladeži pod kukastim križem. Nedugo nakon imenovanja Baldura von Sciracha kao vođe mladeži Trećeg Reicha on postaje najviši državni dužnosnik omladinske organizacije. Time potpuno preuzima kontrolu nad kompletnom mladeži njemačke nacije 1930-tih godina. 1933. godine Scirach je organizirao okupljanje Hitlerove mladeži na kojemu je prisustvovalo više od 70 tisuća dječaka. Kako su ga od malih nogu učili važnosti umjetnosti, glazbe i književnosti tako je propagandu i indoktrinaciju zamislio kroz kultne, lako pamtljive pjesme koje veličaju njemački identitet i naravno, Hitlera.¹⁵ Veliki Vođa u njegovim pjesmama postaje junak, spasitelj njemačkog naroda, idol za kojega vrijedi umrijeti. Esencija Schirachovih pjesama može opisati Hitlerov odgojni program, ujedno i cilj obrazovanja: „cijelu generaciju naučio je vjerovati, slušati i umirati.“

Nakon prisilnog širenja organizacije na čitavu njemačku omladinu, dolazi do gubitka partijske prirode same organizacije, odnosno javlja se nužna potreba dodatne organizacije i podjele unutar samog pokreta. Tako se 25. ožujka 1939. godine izvršnim dekretom odvaja elita unutar Hitlerove mladeži, „Stamm“ Hitlerjugend, te se vrši hijerarhija budućih vođa. 1939. godine Hitlerovim napadom na Poljsku, tim mladim ljudima postalo je jasno koja je njihova svrha. Dječaci su imali zadatak označavanja i registraciju poginulih, koji zbog nedostatka vojne snage vrlo skoro izlaze na bojište. Do 1942. godine poginulo je 250 tisuća njemačkih vojnika. Iako Hitlerjugend nikada nije proglašen kriminalnom organizacijom, njegovi vođe su osumnjičeni za svjesno kvarenje umova njemačke mladeži.¹⁶

¹⁴ Guido Knopp, Hitlerovi zločinci- pogubitelji i izvršitelji, Profil Multimedija, 2011. str. 97.

¹⁵ Guido Knopp, Hitlerovi zločinci- pogubitelji i izvršitelji, Profil Multimedija, 2011. str. 105.

¹⁶ F. Neumann, Behemot struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933.-1944. str. 60.- 63.

SLIKA 1. Jedanaestogodišnji dječaci u organizaciji Hitlerove mladeži uče pucati iz puške

Izvor: <https://time.com/5700753/hilter-youth-jojo-rabbit/>

5.1 BDM – Liga njemačkih djevojaka

Bund Deutcher Mädel bio je žensko odjeljenje Hitlerove mladeži. Do 1932. godine bio je vrlo slab odaziv djevojaka za ovu ligu. Međutim, ukidanjem svih drugih nacističkih organizacija za djevojke, njihove članice postaju dio Lige njemačkih djevojaka. 1939. godine BDM okuplja veliki broj mladih djevojaka od četrnaeste do osamnaeste godine zbog uvođenja „Zakona o Hitlerovoj mladeži“, prema kojemu je svaka djevojka obvezna biti članica lige. Indoktrinacijom djevojaka uvjeravalo ih se u važnost nacističkih ideala i njihovu važnost za Treći Reich.¹⁷ BDM odgajao je djevojke u poslušne kućanice, vjerne supruge i majke, uz veliko poštivanje žene Trećeg Reicha.

¹⁷ The Ligue of German girls, The National Holocaust Centre, preuzeto 30.8.2018. s: <https://www.holocaust.org.uk/the-leagueof-german-girls>

Djevojke su morale biti „čiste rase“, bez šminke, budući da ih se smatralo prirodnim ljepoticama. U svrhu ravnopravnosti svih članica, djevojke su nosile plave suknje, bijele košulje sa crnom maramom i smeđe jakne.

Do 1941. godine desetak tisuća djevojaka bile su članice BDM-a, što znači da je indoktrinacija vrlo dugo i uspješno provođena kod ženske populacije. Odabir partnera bio je ključan, savršenog zdravlja i „čiste rase“ zbog stvaranja idealnih potomaka. Djevojke su bile obvezne na šestomjesečni rad u poljima ili ispomoc u domovima građana, sve tu putem inicijative „Ženske radne službe“. Tjelesni odgoj je vrlo važan i u BDM-u, kako bi djevojke postale jake i snažne žene, sposobne za rad i rađanje. Unutar BDM-a postojao je odsjek „Vjera i ljepota“, čiji je zadatak bio učenje kuhanja, šivanja, obrazovanja i politika po nacističkim idealima. Društvo je bilo namijenjeno za djevojke od sedamnaeste do dvadeset i prve godine.¹⁸

6.1 Reforme vrtića i škola u Trećem Reichu

Prije promjena u školstvu predstaviti ćemo nacističko predškolsko obrazovanje. Friedrich Frobel (1782.-1852.) je njemački pedagog, utemeljitelj predškolske pedagogije i institucijskog predškolskog odgoja. Frobel je prvi u svijetu, 1837. godine otvorio predškolsku ustanovu u Blankenburgu, pod nazivom „Kindergarten“ (Dječji vrtić). Razvio je odgojno – obrazovni program za rad s djecom od treće godine do polaska u školu.¹⁹ Od tada se obrazovanje u vrtićima smatra obaveznim, ključnim za stvaranje radne navike kod djece, discipline, socijalnih vještina itd. Iako su njemačke majke, „čuvarice naroda“, bile prvenstveno supruge i majke, nacisti su ipak vidjeli korist u vrtićima. Mijenja se priroda vrtićkog obrazovanja i daje mu se na važnosti kako bi se povećao natalitet i pružio odmor novim majkama. Uz navedeno, prednosti vrtića su dostupnost majki za rad kada je to bilo potrebno te odgoj u nacionalsocijalističkom duhu već od prvih godina djetetovog života. Sa slikom Fruhera na zidu i zastavom sa simbolom svastike uz pozdrav „Heil Hilter!“ indoktrinacija započinje od najranije dobi. Djeca odgajana u vrtiću morala su biti „čiste rase“ uz prethodni medicinski pregled.

¹⁸ 4 L. Pine, Education in Nazi Germany, preuzeto 30.8.2018 s: <https://books.google.hr/books?>

¹⁹ Fröbel, Friedrich. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (22. 4. 2023.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20707>

Vrtići u ruralnim područjima, tzv. „žetveni vrtići“ otvarani su za djecu poljoprivrednika kako bi se osigurala veća i uspješnija žetva za Reich.²⁰

Do dolaska nacionalsocijalističke stranke na vlast 1933. godine, njemačke su škole bile pod upravom lokalne vlasti, a fakulteti pod upravom države. Dolaskom nacističke stranke na vlast dolazi do korjenite i sustavne promjene u njemačkom obrazovanju. Udžbenici i nastavni planovi izmjenjuju se prema „Mein Kampf“ (Moja Borba), Hitlerovoj autobiografiji prvi put objavljenoj 1925. godine. „Mein Kampf“ između ostalog, sadržava i temelje nacističkog obrazovanja, proglašen je „nepogrešivom pedagoškom zvijezdom vodiljom“.²¹

Od 1933. godine u osnovnim se školama nastavni plan podređuje nacionalno političkim zadacima, kojima se potiče patriotizam, mržnja prema drugim narodima i načela zavičajnosti. Već smo spomenuli da je naglasak u odgoju na fizičku spremnost, pa se tako povećavaju sati gimnastike, odnosno tjelesnog odgoja. Povijest kao nastavni predmet ima glavnu ulogu uz tjelesni odgoj. Učenici su na satima povijesti učili o starogermanskoj povijesti, borbi rasa i nacija, vrijednosti nacionalizma nasuprot negativno predstavljenom internacionalizmu. „Rassekunde“ nastavni je predmet, znanost o rasi, koji je bio ključan uz predmet povijesti. Svaki je razred imao svoga predstavnika, vođu kojemu se ostala djeca pokoravala.

Dotadašnje srednje škole svih tipova zamijenjene su takozvanom „njemačkom školom“, počivale su na proučavanju njemačke povijesti, njemačke književnosti i njemačke geografije na idejnim osnovama nacionalsocijalizma. Smanjuje se broj studenata u višim školama, a sadržaj nastavnog programa mijenjao se ovisno o interesima nacizma, rasizma i antisemitizma. U srednjim školama uvode se dva smjera, prirodoslovno matematički i jezični smjer. Djevojke nisu smjele pohađati gimnazije, mogle su pohađati srednju školu i birati između jezičnog smjera i domaćinstva. Hitlerova načela kosila su se sa ideja moderne pedagogije, pa možemo reći ona postaje nacionalsocijalistička. Moderna pedagogija je učila o samostalnosti i aktivnosti, nacionalsocijalistička o načelima vodstva, poslušnosti i pokoravanja Vođi.²² Već smo ranije spomenuli pojam „političkog vojnika“, za njihovo obrazovanje postojale

²⁰ L. Pine, Education in Nazi Germany, preuzeto 24.8.2018 s: <https://books.google.hr/books?>

²¹ W. Shirer, Uspon i pad trećeg Reicha, str. 212.

²² M. Zaninović, Opća povijest pedagogije, str. 202-203

su posebne škole pod nazivom „NAPOLA“ škole. Ove škole nastaju 1933. godine pod naredbom Nacističkog ministarstva obrazovanja, u svrhu školovanja djece za posebnim zadaćama. Uniforme djece bila je vojna odora, a razredi su nazivani vodovima. Djeca sa završetkom „NAPOLA“ škole postaju adekvatna za rad na bilo kojem području u Reichu, odnosno predodređeni su za najbolje poslove u institucijama, politici, industriji i vojsci. Ukoliko je arijevska rasa najbolja, a njemački narod najbolja arijevska rasa onda su oni najbolji primjerci njemačkog naroda, ako ne i najbolji ljudi, po mišljenju Hitlera.

Druga vrsta škole bile su „Adolf Hitler“ škole, namijenjene budućim političarima koji neće biti vojnici, već vjerni pratitelji Hitleru, najlojalniji nacisti koji mu pomažu donositi važne odluke. To naravno nije bilo moguće, budući da od najmlađih dana nisu učeni kako kritički razmišljati, već kako se pokoravati. Treća vrsta škola zvana „Reichsschule der NSDAP“ bile su rezervirane za djecu visokopozicioniranih nacističkih vođa, koja su imala garantiranu blistavu budućnost. Indoktrinacija je bila duboko ukorijenjena u živote djece. Djeca bi izgovarala „Heil Hitler!“ 50 do 100 puta dnevno.²³

7.1 KOLEKTIVISTIČKI ODGOJNI IDEAL UPOTREBLJIVOG GRAĐANINA

U ovom poglavlju osvrnuti ću se i na diplomski rad "Kolektivistički odgojni ideal upotrebljivog građanina" te ukratko svojim riječima prokomentirati autorovu obradu te prikaz pedagogije u nacističkoj Njemačkoj. Sve započinje načelom kolektivizma koji je temeljna značajka socijalističke doktrine odgoja i obrazovanja, to načelo je značilo prosječnost sadržaja, organizacije i metode rada u odgoju i obrazovanju. U kolektivizmu naglasak je bio na grupe, organizacije ili klanove koji su čuvali i štitili svoje sljedbenike te zauzvrat im davali mir i harmoniju u životu, cijela odluka o načinu življenja bila je prepuštena grupi koja je zajednički odlučivala i pronalazila rješenja. Po mojem mišljenju takav odnos je nezdrav jer time se gubi pravi identitet osobe, sposobnost odlučivanja o vlastitom životu i sloboda izražavanja. Upravo takav stil života i način odgoja i obrazovanja bio je prisutan u odgojnom procesu nacističke Njemačke.

²³ Guido Knopp, Hitler's Children : Dedication (2/5), 2000., preuzeto 25.8.2018. s: <https://www.youtube.com/watch?v=KMUYJMSgdp4>

Autor prikazuje početak "Velike gospodarske krize" koja pogađa cijeli svijet te je i ona sama zaslužna za početke nemira, nezaposlenosti a i samoga nacizma u Njemačkoj. Godine 1933. Hitlera imenuju za kancelara i tada se mijenja cijela priča sa komunizmom te socijaldemokratima, zabranjuje se sve što ima veze sa komunizmom, ukidaju se sindikati te time možemo reći da se zabranjuje i život. Nastaje totalitarna diktatura. Te iste godine Hitler je imenovao mladoga Baldur von Schiracha vođom Mladeži Reicha koji je donio Zakon o Hitlerovoj mladeži. Schirach je želio da svi mladi njemci budu jednaki te je imao viziju kako je Njemačka pozvana da vlada svijetom samim time radio je na tome te pripremao mladež na "vodstvo". Početak Hitlerove mladeži svima je bio zanimljiv te su se sva djeca i mladež uključivala u organizaciju. Bili su tu ljetni kampovi, putovanja po cijeloj Njemačkoj, izleti, logorovanje u šatorima.

Cijelo stanovništvo Njemačke bilo je zadovoljno i sretno što djeca nisu na ulicama već imaju aktivno slobodno vrijeme. U takvoj organizaciji sva mladež Njemačke bila je jednaka, djeca bogatih obitelji ali i siromaha bili su jednaki i takvo što je davalo snagu i samopouzdanje upravo djeci siromašnih obitelji zato jer su i oni bili uključeni u ono za što ranije nisu imali mogućnosti. Taj period bio je tzv. utopija, no sve što je pretjerano kasnije eskalira te se pretvori u loše. Tako je bilo i sa Hitlerovom mladeži, Schirachova ideja "države u državi" eskalirala je i postala ništa drugo doli diktatura. Broj škola se znatno smanjio, pao je nivo obrazovanja. Škole koju su nekada postojale više nisu bile takve. U prvom planu bilo je tjelesno obrazovanje, nastava povijesti prikazivala je vrijednost njemačke rase i njenog "prava" vlasti nad drugima. Na geografiji se je učilo o zemljama koje nisu nikada bile njemačke da su sastavni dio Njemačke. Broj sati njemačkog jezika, geografije i povijesti znatno je povećan dok su sati matematike i fizike smanjeni u korist biologije i eugenike.

Organizacija Hitlerove mladeži bila je organizacija rasne podjele na Nijemce i oni koji to nisu bili, prikaz idealnog građanina Njemačke i njegova "snaga" te veća vrijednost od ostalih naroda. Smatram da ovakva pedagogija i način obrazovanja nikad više ne bi trebao biti prisutan u načinu života zbog toga jer takav odgoj bio je dresura a ne ono što odgoj mora biti i predstavljati, pomoć razvoju ljudske ličnosti.

4. FAŠIZAM

Italija je krajem 19. stoljeća mlada država, (Ujedinjenje Italije 1861.) bez svjesne i jedinstvene nacionalne ujedinjenosti. Nova Italija bila je poput mozaika, vrlo mješovita u ekonomskom i političkom pogledu, što je uzrok njenog nepovoljnog gospodarskog i ekonomskog stanja. Italija je na svom početku ujedinjenosti spoj liberalnih, socijalističkih, komunističkih pa čak i anarhističkih elemenata. Demokratske vlade i njihov neučinkovit rad dovodi do vala štrajkova i nereda u gospodarstvu. Sve ove neprilike dovode do kaotičnosti države i potiču fašističke organizacije na određene postupke, koji obećavaju svjetliju talijansku budućnost.

Fašizam je naziv za i za slične diktatorske i nacionalističke režime u Europi, u međuraću. Prva asocijacija fašizma jest Italija, zato što već 1870-tih godina u Italiji postoje *fasci*. *Fasci* se najprije nazivaju savezi unutar radničkog pokreta, dok 1915. godine Benito Mussolini, preuzima naziv za svoje intervencionističke skupine koje su se borile za ulazak Italije na stranu Antante. 1919. godine te skupine postaju krajnje desničarske. Fašizam, u svojim počecima vrlo slab sa nekoliko stotina pristaša pretvara se u masovni pokret talijanskog srednjeg staleža. Uz pomoć nasilnih metoda i terorističkih akcija fašisti osvajaju talijanske trgove i gradove.

Nizom zakona fašizam ukida slobodu tiska i eliminira opoziciju, zabranjuje štrajkove, sklapa kolektivne ugovore i uvodi socijalno osiguranje. Mussolini oštro kritizira demokraciju, za koju kaže da vara narod jer narod živi u iluziji da je on nosilac suvereniteta.²⁴ Prije ulaza u fašističku stranku mora se u svojoj unutrašnjosti biti fašista, a povezanost sa revolucijom mora biti stvarna, a ne prividna.

2.1 PEDAGOGIJA U FAŠISTIČKOJ ITALIJI

Opera Nazionale Balilla glavna je režimska organizacija fašističke mladeži. Osnovana ju je 1926. godine Partito Nazionale Fascista – Fašistička stranka, radi tjelesnog i duhovnog odgoja mladih. Već 1928. godine Balille obuhvaća sva nefašistička udruženja i provodi njihovu „fašizaciju“. Sadržavala je četiri grupe, Balilla i Piccole

²⁴ fašizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (24. 4. 2023.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19048>

Italiane (dječake i djevojčice od 6 do 14 godina), Avanguardisti i Giovane Italiane (od 14 do 18 godina). Peta grupa, nakon 1930. godine je udruga Figli della Lupa, sadržavala je ona mlađe od 6 godina. Organizacija Balilla jedna je od pomoćnih fašističkih organizacija. Ime je dobila po dječaku Balilla koji je poznat od 1746. godine kada je bacio kamen na Austrijance kada su ulazili u Genovu. To je bio signal za opći ustanak naroda, a dječak je proslavljen u literaturi. Djecu Italije nazivali su Ballila.²⁵ Postojala je preporuka fašističkog vodstva da se obuhvate sva predškolska i školska djeca, ali organizacija nije bila u potpunosti obavezna.

Postojale su dvije kategorije članova organizacije Balilla, upisani (iscritti) i učlanjeni (tesserati), koji su plaćali članarinu. Pripadnici organizacija u Istri imali su povlastice poput besplatne uniforme, knjiga i školske užine. Djeca iz antifašističkih obitelji ili djeca hrvatskih narodnjaka nisu mogla biti članovi organizacije, pa time nisu imali pravo na društvene povlastice. Uloga sporta imala je veliku ulogu u odgoju, gdje se čovjek, prema svojoj ljudskoj prirodi, oblikovao prema željama sveprisutnog diktatora. Svi su totalitarni režimi, pa tako i fašizam, imali unaprijed određenu viziju društva kakvog žele postići, kao i viziju pojedinca koji čini proaktivnu jedinku te cjeline.

Sportu je dana uloga općeg odgoja, razonode i zdravog natjecanja, bez imalo prostora za „slučajnosti“ razvoja, sa ciljem stvaranja zdravog i snažnog čovjeka. Prva zadaća sporta bila je okupirati svo slobodno vrijeme mladih jer su mlade generacije bile ključne za ostvarivanje novih koncepta života. Drugo, sport je sredstvo kojim se promovirao sustav vrijednosti gdje se pojedinac osjeća superiornijim od starijih generacija, i vitalnijim za opstanak u budućnosti. Treća zadaća sporta u odgoju bila je priprema za vojnu službu, odgojiti sposobne mladiće i djevojke koji će biti spremni za obranu domovine.²⁶

Fašistička utopijska ideja razvija se unutar svjetonazora u kojemu je ideološki sukob, sukob između dobra i zla, sukob prošlosti i budućnosti, neizbježan te kao takav zahtjeva unaprijed zamišljeno djelovanje i upravljanje svim društvenim snagama, a upravo u svrhu opstanka i napretka vlastite zajednice. Fašizam je totalitaran jer želi staviti rad i život pojedinca u službu nove državne ideologije. Unutar takvoga ideološkoga shvaćanja sportu je dana uloga odgoja, edukacije i indoktrinacije, te

²⁵ I. Silone, Fašizam, Zagreb, 2006., str. 191.

²⁶ J.R. Tunis, The Dictators Discover Sport. Foreign Affairs, 1936., str. 606.-607.

promicanja ideje zdravoga, borbenoga i izdržljivoga pojedinca, a samim time i cjelokupne zajednice.²⁷

3.1 GIOVANNI GENTILE I REFORMA ŠKOLSTVA

Gentileova reforma školstva, također poznata kao talijanska školska reforma, odnosi se na obrazovnu politiku koju je provodio Giovanni Gentile, talijanski filozof i političar. Reforma se dogodila tijekom vladavine Benita Mussolinija i predstavljala je ideološku promjenu u talijanskom obrazovnom sustavu.

SLIKA 2. Giovanni Gentile

Izvor: Internet, Google photos

Giovanni Gentile, rođen 1875. godine u Castelvetro, u pokrajini Trapani, Sicilija, bio je poznati talijanski filozof, političar i edukator. Bio je istaknuti član Nacionalističke fašističke stranke i blizak suradnik Benita Mussolinija. Gentile je bio ministar prosvjete u Mussolinijevoj vladi od 1922. do 1924. godine i igrao je ključnu ulogu u oblikovanju

²⁷ G. Miljan, Fašizam, sport i mladež u: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, Sveučilište u Zagrebu, 2014., str. 362.-363.

obrazovne politike fašističke Italije. Gentileova reforma školstva temeljila se na idejama fašističke ideologije i njihovoj viziji društva.

Cilj reforme bio je stvoriti obrazovni sustav koji bi podržavao fašističke vrijednosti i ideale. Jedan od glavnih ciljeva reforme bio je usmjeriti obrazovanje na oblikovanje "novog talijanskog građanina" koji bi bio odan fašističkom režimu. Ona je za Italiju značila osuvremenjivanje i pojednostavljivanje zastarjeloga sustava osnovne škole, a za Hrvate i Slovence u Istri konac školovanja na materinskom jeziku.

Zakon je za osnovnu školu propisao isključivu uporabu talijanskog jezika, pa su u školskoj godini 1923./24. hrvatski i slovenski jezik izbačeni iz prvog razreda osnovne škole, što je nastavljeno u svakoj potonjoj školskoj godini u višem razredu. Do školske godine 1928.)²⁹. ta su dva jezika bila potpuno izbačena iz uporabe u školama. Samo u Julijskoj Veneciji na taj je način s Gentileovom reformom oko 400 hrvatskih i slovenskih škola postalo talijanskima.²⁸ Reforma je uključivala uvođenje nacionalističkog i fašističkog kurikulumu u školama, s naglaskom na talijansku povijest, jezik, kulturu i ideologiju. Učenici su bili poticani da razviju snažan osjećaj domoljublja i privrženosti fašizmu. Obrazovni sustav bio je usmjeren na stvaranje disciplinirane, poslušne i vojno spremne mladeži koja bi bila spremna služiti interesima fašističke države.

Giovanni Gentile igrao je ključnu ulogu u oblikovanju tih obrazovnih politika. On je bio autor "Legge Gentile" (Gentileov zakon), koji je bio zakon koji je uspostavio temelje fašističkog obrazovnog sustava u Italiji. Gentile je bio uvjeren da obrazovanje igra ključnu ulogu u formiranju društva i da bi fašistička ideologija trebala biti središnja u procesu obrazovanja. Važno je napomenuti da su posljedice Gentileove reforme ostavile dugotrajne učinke na talijansko obrazovanje. Mnoge od ideja i politika koje su provedene tijekom te reforme bile su izuzetno kontraverzne, a neki aspekti su bili povučeni ili mijenjani nakon pada fašizma. Unatoč svojoj ulozi u fašističkoj vlasti, Gentile je bio poznati filozof koji je razvijao filozofski sustav poznat kao "Aktivni idealizmi". Njegove filozofske teorije bile su utjecajne u talijanskoj intelektualnoj sredini i imale su snažan utjecaj na razmišljanje tijekom 20. stoljeća.

²⁸ <https://www.istrapedia.hr/it/natuknice/2748/gentile-giovanni>

Giovanni Gentile umro je 1944. godine, ali njegovo nasljeđe ostaje kontraverzno. Dok je njegova reforma školstva ostavila trajne tragove na talijanskom obrazovnom sustavu, njegova uloga kao fašističkog političara i suradnika Mussolinija stavlja njegovu biografiju u širi povijesni kontekst.

SLIKA 3. Reforma obrazovanja autora Giovanni Gentile

Izvor: <http://bd.fondazionegramsci.org/digital-gramsci/detail/IT-GRAMSCI-BIB00002-0000160/La-riforma-delleducazione.html>

4.1 USTAŠKA MLADEŽ – NDH

Vodeći se fašističkim režimom, Nezavisna Država Hrvatska sportu i tjelesnom odgoju daje glavnu ulogu kod odgoja mladih. To potvrđuje formiranje Ureda državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa. Zadaća ureda bila je briga o tjelesnom odgoju hrvatske mladeži, prema odgojnom idealu zdravih europskih naroda u svrhu stvaranja potpunog čovjeka sa duhovnim, duševnim i tjelesnim kvalitetama. Sport je morao postati sastavni dio života svakog čovjeka, osobito mladeži. Zato je cjelokupni tjelesni odgoj stavljen u potpunosti pod kontrolu države. Na okupljanjima Europskog sportskog saveza prisutnim državnim službenicima prenosila se edukacija o daljnjoj afirmaciji ustaške države, nacije i ideje.²⁹ Unutar organizacije Ustaške mladeži postojao je Odjelni upravitelj za tjelovježbu.

²⁹ G. Miljan, Fašizam, sport i mladež u: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, Sveučilište u Zagrebu, 2014., str. 364.-366.

Ustaška mladež imala je ciljeve nadzora, organiziranja i ideološkog odgajanja mladeži NDH. Država preuzima potpunu brigu oko odgoja narodnog podmlatka. NDH prema uzoru na njemačke i talijanske organizacije željela je odgojiti borbenu mladež, željne pobjede. Uz sport, ustaše su jednaku pažnju davali tjelesnom i duhovnom odgoju, kako bi usadili i razvili ustaške vrline koje su bile nužne za opstanak buduće države. Prema ustaškoj ideologiji, cilj odgoja je stvaranje duševno i tjelesnog zdravog čovjeka, radno sposobnog, punog volje i životne energije, sa osjećajem za rad i disciplinu koja će mu omogućiti obraniti domovinu.

Žensku mladež se odgajalo tako da budu spremne na sve što bi rat mogao donijeti pred njih. Čistoća mladeži koja nije bila pod utjecajem starih političkih poredaka, savršeno se spajala sa mišlju da su mladi *tabula rasa* koji se mogu oblikovati i odgojiti na način na koji to država priželjkuje. „Atletika je bila smatrana nužnom osnovicom za dalje bavljenje bilo kojim drugim sportom. Ideja je bila da se mladež prvotno mora posvetiti i usmjeriti ka skladnom, cjelokupnom razvijanju svoga tijela. Kao uzore takvog viđenja i načina tjelesnog odgoja, ustaše su isticali nacističku Njemačku i fašističku Italiju koje su upravo atletiku smatrale "Kao najbolje sredstvo za potpuni i savršen razvoj tijela.“ . Atletika je osnovica svakog sporta, samim time i novog Hrvata, ona ima ulogu za opstanak, sukob i pobjedu. Dio folkloru Ustaške mladeži bila su atletska natjecanja, trčanja na šezdeset, osamdeset, četristo i tisuću metara, skok u vis, skok u dalj, te bacanje kugle i diska.

U listu *Nova Hrvatska* opisuje se značaj sportskog objekta Stadion Mussolini. Važnost sporta govori činjenica da su predstavnici Ustaške mladeži slani u fašističku Italiju na višemjesečne ili višegodišnje tečajeve, sa ciljem podučavanja tjelovježbe, atletike, ritmike itd. Uz sport Ustaška mladež vježbala je i šah. Šah se smatrao plemenitom igrom usmjerenom prema intelektu mladeži. Za ustaške državne službenike šah je više odgojno sredstvo nego sport, jer je izraz duhovne borbe u kojoj uvijek pobjeđuje, uz podjednako znanje onaj smjeliji i odlučniji. Šah je smatran značajnim odgojnim čimbenikom koji od igrača traži pronicljivost, spremnost i vježbu. Tako mladi teže ka ostvarenju cilja i pobjedi, što šah i traži. Ivan Oršanić, vođa Ustaške mladeži kaže kako šah uči čovjeka logičnom prosuđivanju, objektivnosti, jača samopouzdanje i budi osjećaj odgovornosti.³⁰

³⁰ G. Miljan, Fašizam, sport i mladež, 2014., str. 377.-378.

5. KOMUNIZAM

Riječ komunizam dolazi od latinske riječi *communis* ili pak engleske riječi *common*, u prijevodu zajednički, opći. Osim što je totalitarni, jednostranački politički režim, komunizam je ideja savršenoga, besklasnog društva potpune jednakosti ljudi. Radi se o političkoj ideologiji utemeljenoj na ukidanju privatnog vlasništva i na uspostavi zajedničkog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju. To znači da čovjek može doći do prihoda samo na osnovi rada, a ne uz pomoć kapitala i zemlje. Ta politička ideologija proizlazi iz antičke Grčke, od Aristotela i Platona, pa i nastanka kršćanstva. Postojao je mit o raj u Zemlji, zlatno doba u kojem su ljudi živjeli u prirodnom stanju potpune jednakosti. Počeci komunizma vežu se prvenstveno uz današnju Rusiju i Njemačku.

Temelj komunizma bio je marksizam, stajalište koje tvrdi da duhovni, kulturni i politički život društva ima svoj korijen u materijalnim odnosima proizvodnje. Marksizam sadržava shvaćanje o klasnoj borbi kao pokretaču povijesti, cilj je besklasno društvo i komunistički poredak, koji se može postići revolucijom kapitalističkog društva. Karl Kautsky definirao je marksizam kao „znanost o povijesti sa stajališta proletarijata“. S prevladavanjem marksizma u njemačkoj socijaldemokraciji dolazi do rasta radničkih stranaka socijalističkog usmjerenja, te do širenja političkog marksizma u europskim državama.

Komunizam je ukinuo privatno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju i time svima omogućio stalni posao, tj. stalne prihode. Iako stalni, ti prihodi često nisu bili dovoljni za život. Kapitalizam je stvarao velike razlike u distribuciji dohotka, dok je komunizam to sveo na minimum. Ono što je komunizam učinio zasigurno bolje od kapitalizma su zaslužna dobra. To su dobra koja bi trebao imati svaki član društva, poput obrazovanja i zdravstva. Kvaliteta komunističkog zdravstvenog sustava bila je na visokom nivou. Građani zapadnih, kapitalističkih zemalja često su odlazili u Sovjetski Savez ili Čehoslovačku po svoje medicinske usluge. Što se tiče obrazovanja, gotovo su sve komunističke zemlje potpuno iskorijenile nepismenost ljudi, dok je sveučilišno obrazovanje dostiglo veliki uspjeh i kvalitetu.

Komunizam je također briljirao u emancipaciji žena. Mijenja se mišljenje kako je ženina uloga isključivo odgoj djece i briga o kućanstvu. Žene dobivaju jednaku šansu kao i muškarci u obrazovanju i zaposlenju. Međutim, građani u komunističkom režimu nisu imali pravo da osnuju političke organizacije, nisu imali slobodu govora, privatno vlasništvo i vjerska sloboda bili su ograničeni. Osim u Jugoslaviji i vjerojatno Mađarskoj nisu imali pravo putovati u inozemstvo bez posebne dozvole. Drugim riječima, građani Istočne Europe imali su sigurnost, ali nisu imali slobodu. Građanstvo je čeznulo za slobodom Zapadne Europe i svijeta, no nije imalo na umu da gube sigurnost koju je pružao komunizam. Nemoguće je ostvariti apsolutnu sigurnost i apsolutnu slobodu u isto vrijeme. Misao da je komunizam zao sistem, a kapitalizam veličan, ubrzo će gubiti na snazi.³¹

2.1 KOMUNIZAM I OBITELJ

Materija je za marksizam jedina stvarnost, a proizvodnja jedini realni temelj svih društvenih odnosa, tj. jedina struktura društva. Prema tome, obitelj je odraz trenutnih ekonomskih prilika u određenom povijesnom razdoblju. Uzevši u obzir i komunističko bezboštvo, obitelj u komunizmu nije stalna institucija, ona je refleks vremenskog razdoblja vezana uz privatno vlasništvo. To se objašnjava na način da se određeni skup pojedinaca (obitelj) zbližava, stvara običaje i povezuje se, a sve to na privatnom vlasništvu. Kao takva, obitelj se drži na okupu, stvara tradiciju i instinkt posjedovanja. Upravo je zato obitelj prijatna revolucionarnom duhu komunizma. Komunizam nije isključivo gospodarski sistem, on želi biti totalitarni sistem.

Komunistički stav o obitelji je dakle usko vezan sa ukidanjem privatnog vlasništva, jer se smatra da je privatno vlasništvo stvorilo obitelj. Želeći razoriti marksizam i razoriti instituciju obitelji, komunizam želi:

1. Ukinuti stalnost obitelji, time da se maksimalno olakša sklapanje braka i rastava braka
2. Uništiti tradiciju i osobni značaj obitelji, djecu treba predati društvu i državi

³¹ T. Mahmutefendić, *Rezultati tranzicije su razočaravajući: Da li je komunizam sve u svemu bio loš?* u: Časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, 2017., vol. XIX, br. 39.

3. Ukinuti privatna kućanstva, time da žena radi u zajedništvu, u industriji i gospodarstvu ³²

Dvadeseto stoljeće postavilo je problem ravnopravnosti muškarca i žene. Nakon Prvog svjetskog rata društvena, tradicionalna i ekonomska ograničenja koja su stoljećima određivala položaj žena u društvu doživjela su krah. Već nakon Drugog svjetskog rata dolazi do invazije žena u svim poljima privrede i društvenog života. Institucija braka i životni cilj žena do tada se potpuno mijenja, i vjerojatno nikada više neće biti isti. Nastojanje da se ženu makne iz kućanstva, da se uključi u rad za gospodarstvo i da se posljedično razori obitelj, komunizam to prikrija pod nazivom „oslobađanje žene“. Prema Lenjinu: „Prije svega treba ženu osloboditi od odvratne i zaglupljujuće skrbi za kuhinjsko posuđe i dječje pelene.“

Ukidanje obitelji kao stalne ustanove i ukidanje moralne norme i obveze u bračnom i izvanbračnom životu, služi komunizmu kao sredstvo propagande, osobito kod onih krugova ljudi čiji su moral i svjesnost već bez korijena. Postavljalo se pitanje da li sve ove promjene imaju pozitivne posljedice, s obzirom na biološke, psihološke i socijalne probleme koji postavlja brak? Sovjetska je vlada osamnaest godina nastojala razoriti obitelj. Dopušteno je bilo sve, sloboda ljubavi, sloboda izbora, sloboda izmjene, zamjene i rastave.

Sloboda izbora, ljubavi i rastave, dovele su i do slobode izbora što se pobačaja tiče. Već se u školama djevojčice učilo o pobačaju. Ubrzo nakon, vidio se rezultat svih tih sloboda, katastrofa sovjetskog nataliteta i standarda života. Sovjetski Sindikat 1936. godine izjavljuje da iako je žena ravnopravna sa muškarcem, ona je majka koja daje život, prema tome to nije njena privatna stvar, već je u pitanju socijalna važnost.

3.1 PEDAGOGIJA KOMUNIZMA

³² S.T. Poglajen, *Komunizam i obitelj* u: *Obnovljeni Život* : časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 19. No. 2., 1938.

Od najranijih trenutaka svijesti, dijete je okruženo simbolima i znakovima koje treba slaviti. Ono veliča crvenu boju, čekiće i srpove, državna obilježja. Komunisti želi, ne samo da ga se veliča, komunisti želi da ga djeca zavole, pa se tako retuširaju svugdje viđena lica Lenjina i Staljina, kako bi djeci izgledali simpatično i pristupačno. U milijunima vrtića i škola mogao se vidjeti Staljinov očinski portret kojeg će djeca pamtiti. Čak je došlo do toga da se Lenjinova, Staljinova i druga istaknutija politička lica ubacuju u priče poput Snjeguljice ili Crvenkapice.

Komunistički dućan sa dječjim igračkama bio je sve samo ne mjesto koje izaziva divljenje. Krasila ga je atmosfera sumorne ružnoće sa škiljavim lutkama, sadističkim mišicama, iskrivljenim žirafama, zvrkovima koji se ne okreću i loptama koje se ne odbijaju od poda. Igračke su bile tema čak i tiska, zašto se u komunizmu ne proizvode igračke zbog kojih bi čovjek opet poželio biti dijete, a dijete kriknulo od veselja? Razlog tome je vjerojatno u teoriji da igračka mora biti poučna, a ne zabavna.

Škola u komunizmu izgleda veličanstveno, moderno i moćno. Međutim, učionica koja nije pripremljena za posjete stranih državljana, neprijateljskih novinara ili ekskurzije komunisti, bila je u ruševnom stanju, tvrdi Leopold Tyrmand. Tisak i televizija uvijek prikazuju škole savršenog izgleda i funkcije, naravno uvijek biraju što prikazati, a što sakriti od građana. Tako bi učenici drugih škola mislili kako je samo njihova škola u raspadnom stanju. Poboljšanje je bilo moguće samo gradnjom nove škole, nikako preuređivanjem stare, što je problem komunizma.

Nemogućnost popravka čega što je izgubilo funkcionalnost, već gradnja novog. Koliko je u demokraciji cilj da škola pripremi čovjeka za život, učeci ga informacijama koje će mu olakšati život, toliko je cilj komunističke škole priprema za život u komunizmu, tj. opskrbljivanje čovjeka informacijama i oblikovanje pojedinca od kojih će komunisti imati koristi. Udžbenici povijesti nemaju povijesne činjenice, njihova je zadaća veličati. Primjerice, djeca su učila kako su Saveznici u Drugom svjetskom ratu imali tajnu vezu sa Hitlerom, i da su ih tek vojne pobjede SSSR-a pod vodstvom genijalnog Staljina navele da izdaju Hitlera i priključe se Crvenoj armiji. Zatim, budući da su Rusi prvi proveli komunističku revoluciju, dolazi se do zaključka da su oni pokretači suvremene civilizacije. Zato su djeca učila kako je parni stroj izmislio Rus, radio je također izmislio Rus, Rusi su izgradili prvu gotičku katedralu i otvorili prvu trgovinu u povijesti.

Učenike se zapravo učilo o dogmi partijskog apsoluta, i iako se skepticizam prema postavljenim činjenicama smatra pokazateljem inteligencije, u komunizmu se skepticizam strogo osuđuje. Ukoliko ste htjeli završiti školu ili upisati fakultet morali ste: slušati, a ne govoriti, ako već govorite morate se slagati i hvaliti izrečeno, kada hvalite ne osvrćite se na logičko razmišljanje ili racionalnost. Najbolje ocjene iz matematike jamčila je tvrdnja: „*Staljin, naš genijalni Otac, koji nas je sve stvorio i vratio u život, darovao nam je vječnu sreću i prvi formulirao Pitagorin poučak.*“³³

Djeca su se kod kuće susretala sa neprestanim problemima, nestašicom novca, primitivnim životom, pritom gledajući kako se roditelji ubijaju od posla, ne bi li preživjeli. U školi ih se pak uči da žive u najboljem mogućem društvenom uređenju, gdje čovjek ne može drugo, nego biti sretan. U školi se ne smije ništa pitati, kako ne bi izazvali sumnju kod nadobudnih učitelja. S vremenom, dolazi do raslojavanja školske zajednice na tri skupine. Prva skupina su oni koji šute, oni čine veliku većinu. Ne postavljaju pitanja, cilj im je završiti školu i dobiti potvrdu.

Drugu skupinu čine cinici. Govore puno, ali ne vjeruju u ono što govore. Prihvaćaju što im se servira, ali njihova reakcija na to je podrugljiva. Treća skupina su idealisti. Čine najmanju skupinu od tri navedene, oni vjeruju svemu što ih se uči u školi. To su djeca najčešće iz obitelji članova Partije ili iz sredina koja su izolirana od ostatka društva. S vremena na vrijeme, tijekom nastave javi se poneki učenik koji preuzima riječ, ili koji postavlja pitanje, a posljedica je trenutno izbacivanje iz škole. To izbacivanje zapravo je prisilno odustajanje od daljnjeg školovanja uopće. Ukoliko ste pokazali da imate sumnju o onome što profesor govori, vi više niste dio školskog obrazovanja. Učenik u komunizmu vrlo brzo nauči kako je nemoguće boriti se protiv nepravde.

Glavni instrument nepravde u školi je politička organizacija. Članstvo u tim organizacijama bilo je ključno i neizostavno, ukoliko želite imati dobre ocjene ili studirati na fakultetu. Komunistička Omladinska organizacija vodila je red o „čistoći“ učenika. Organizacija je davala mišljenje o svakom učeniku, onaj tko nije mogao doći na školski ples ili izlet odmah se smatrao neprijateljem sustava. Žvakaće gume bile su zlo kapitalizma, a cinkanje najveća vrlina. Dječaci sa previše šarenim čarapama i neobično počestljane djevojčice izbačeni su iz škole. Kažnjavalo se i slušanje jazz glazbe ili stranih radio stanica. Loš učenik koji je imao podršku Omladinske organizacije, imao

³³ L. Tyrmand, *Civilizacija komunizma*, Zagreb, 2017., str. 34.

je dobre ocjene, a nastavnik koji bi ga loše ocijenio optužen je za napad na mladog komunistu. Djeca uglednika mogla su raditi neprihvatljive stvari, a završiti školu sa pohvalnicom za odlične učenike. Tyrmand kaže: „U staljinističkim školama može se biti dobar učenik samo po cijenu potpunog odustajanja od vlastite inteligencije.“³⁴

Svaka vladajuća komunistička partija po dolasku na vlast sastavlja crnu listu zabranjenih knjiga. Knjige se povlače, masovno spaljuju ili se čuvaju u tzv. odjelu zabranjenog tiska. Takav odjel sadrži djela, Epikura, Tome Akvinskog, Dostojevskog i Einsteina, a te su se knjige mogle dobiti na posudbu za studente ili znanstvene radnike samo uz posebnu dozvolu partijskih članova.

4.1 SOCIJALISTIČKI ODGOJ

Odgoj u socijalizmu i Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ) bio je karakteriziran specifičnim idejama i ciljevima koje je postavio državni sustav socijalizma. Ova vrsta odgoja imala je za cilj promicanje socijalističkih vrijednosti, solidarnosti, jednakosti i radničke borbe. Socijalistički odgoj u SFRJ promovirao je ideje jednakosti i pravednosti među ljudima. Osnovni cilj odgoja bio je stvoriti društvo jednakih mogućnosti i smanjiti socijalne razlike. Djeca su od najranijih godina učila o socijalističkim vrijednostima kao što su kolektivnost, odgovornost prema drugima, solidarnost, poštovanje autoriteta i radnička borba.

Obrazovni sustav u SFRJ bio je usmjeren na stvaranje novih radničkih kadrova i osiguranje jednakih mogućnosti za svu djecu. Učenje se temeljilo na praktičnim vještinama i znanjima koja su bila potrebna za rad u industriji i poljoprivredi. Odgoj je bio usmjeren na razvijanje radnih navika, timskog rada i kolektivnog duha. U tom periodu, socijalistički odgoj je naglašavao važnost kolektivnog interesa nad individualnim. Djeca su učila kako biti korisni članovi društva kroz volontiranje, rad u omladinskim organizacijama, kao što je bio Savez socijalističke omladine Jugoslavije (SSOJ), i razne druge društvene aktivnosti. Važan aspekt odgoja u socijalizmu bio je i politički odgoj. Djeca su učila o socijalističkoj ideologiji, marksizmu-lenjinizmu i ulozi

³⁴ L. Tyrmand, *Civilizacija komunizma*, Zagreb, 2017., str. 34.-41.

partije u izgradnji socijalizma. Bile su promovirane ideje društvene pravde, samoupravljanja i borbe protiv imperijalizma i kapitalizma.

Odgoj u socijalizmu i SFRJ također je bio obilježen brojnim kritikama i kontroverzama. Neke kritike odgoja bili su nedostatak slobode izražavanja, nedostatak pluralizma mišljenja i nedovoljna demokratizacija školskog sustava. Također su postojale kritike da odgoj nije bio dovoljno uspješan u postizanju svojih ciljeva jednakosti i socijalne pravde. Nakon raspada SFRJ i tranzicije u kapitalizam, odgojni sustav doživio je brojne promjene, a socijalistički odgoj više nije bio dominantan. Međutim, neki elementi socijalističkog odgoja, kao što su ideje socijalne pravde i solidarnosti, mogu se i dalje pronaći u suvremenim odgojnim praksama u bivšim jugoslavenski republikama.

5.1 ŠUVAROVA REFORMA OBRAZOVANJA

Poznati hrvatski političar i akademik Stipe Šušvar imao je važnu ulogu u oblasti obrazovanja u Hrvatskoj. Bio je važna figura u političkom životu Hrvatske i bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, no najpoznatiji je po svojoj reformi obrazovanja koju je proveo kao ministar prosvjete. Njegova reforma imala je za cilj modernizaciju i unaprjeđenje jugoslavenskog obrazovnog sustava, naglašavala je slobodu učenja, kreativnosti i individualni razvoj učenika. Također, bio je zagovornik jačanja uloge nastavnika u edukacijskom procesu, podupirući njihovu kreativnost i profesionalni razvoj.

Šušvar je ukinuo gimnazije i je cjelokupno školsko obrazovanje pretvorio u strukovno. U prve dvije godine školstva izvodili su se opći predmeti koji su bili jednaki bez obzira koju su školu učenici upisali, dok su se sa trećom godinom srednjoškolskoga obrazovanja učenici pripremali za struku za koju su se opredijelili. Takvom reformom Šušvar je postigao jednakost kod mladih te mogućnost obrazovanja neovisno o dobrom ili lošem statusu obitelji tih učenika. Nakon početka reforme uočilo se da su učenici dobivali veće obrazovanje, nego što su dobivali prije reforme.

6. SUVREMENI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Društvo je kroz čitavu povijest podložno promjenama, pa je tako i danas. Te je promjene, slično kao i u povijesnim režimima, teško kontrolirati i sve teže upravljati s njima. Prva velika pojava koja je uvelike promijenila suvremeni svijet je globalizacija. Uz globalizaciju dolazi i ogromni napredak tehnologije, digitalizacija, mediji, društvene mreže. Sve navedeno dovodi nas do vremena gdje dijete uči svoje roditelje, bake i djedove, kako koristiti mobilne uređaje, kompjutere, razne aplikacije i slično. Na suvremeni odgoj, osim navedenih, utječu vanjski čimbenici poput pandemije Covid-19, ratovi, migracije, klimatske promjene itd.

Životne filozofije individualizma i mogućnosti slobode izbora mijenjaju ulogu žene, muškarca i djeteta. Ono što najbolje opisuje suvremeni odgoj i razlikuje od tradicionalnog najbolje opisuje Milan Polić:

*„Za razliku od tradicionalnog odgoja, koji se temeljio na neupitnosti odgojnog autoriteta i koji je po načelu „slušaj – pamti – ponovi“ bio usmjeren održavanju postojeće stvarnosti, suvremeni je odgoj okrenut budućnosti. U svijetu u kojem znanja zastarijevaju dnevno, pretjerano pamćenje postaje kontraproduktivno. Od pojedinca se ne očekuje postojano pamćenje mnoštva „činjenica“, već sposobnost istraživanja, neprestanog učenja i stvaralaštva. To pak pretpostavlja sposobnost kritičkog mišljenja. Stoga za neupitne autoritete tu više nema mjesta. Svijetu brzih promjena umjesto autoritarnog društva primjerenija je demokracija, a umjesto kolektivističke svijesti osobnost“.*³⁵

Dok je u prošlosti bilo važno znati činjenice koje nameće autoritet, i to tada biva jedino važno za uspjeh, današnjica traži od pojedinca da sam traži, istražuje, otkriva znanje i istinu. Dobivanje informacija i činjenica za dijete 20. stoljeća bio je pasivan čin. Zato se današnje obrazovanje temelji na raznim znanstvenim i empirijskim metodama koje dokazuju određene istine. Time metoda dobiva veću moć od učitelja i profesora, pa tako i njihovog autoriteta. Učitelj više nije samo autoritet koji prenosi znanje, danas je učitelj osoba koja će potaknuti ono znanje i sposobnosti koje dijete ima u sebi. Na taj

³⁵ Milan Polić, Činjenice i vrijednosti, Zagreb, 2006., str. 20-21.

način dijete postaje aktivni pojedinac. Učitelj u prošlosti jedini je izvor znanja, dok današnjica pruža mnoštvo raznih izvora znanja, poput knjižnica, medija, interneta itd.

2.1 SUVREMENA OBITELJ

Obitelj je osnovna društvena jedinica, prvi kontakt djeteta i prva stanica na putu njegova odrastanja. Odnosi unutar obitelji su temelj za razvoj pojedinca. Odnos roditelja najznačajniji je čimbenik razvoja i cjelokupne ličnosti osobe. Obiteljske zajednice, obiteljski život i vrijednosti u suvremeno doba potpuno se mijenjaju. Definicija obitelji se mijenja s modernim trendovima kao što su rastave braka, vanbračna zajednica i ponovno sklapanje braka. Uzrok tome jesu pak individualizam, materijalna samostalnost i sloboda izbora. Zato su tradicionalne obitelji na uzlaznoj putanji nestajanja. Dok je nekada otac bio „glava kuće“, apsolutni autoritet i financijski stup obitelji, danas je ta očeva uloga drastično oslabila. Majke se sve više odlučuju na karijeru uz obiteljski život, tako da sve više posla imaju dadilje i bake. U novim uvjetima života, gdje majka i otac žele materijalnu sigurnost obitelj je sve manje središte života svojih članova.

Kako je roditeljska odsutnost sve veća tako se od odgojno-obrazovnih sustava traži sve veći angažman, kako bi se nadoknadila navedena odsutnost. Dok se djelatnici u odgoju i obrazovanju žale na sve veći porast promjena u ponašanju djece zbog roditeljskog (ne)odgoja, drugi kažu da se u školama premalo pažnje daje važnosti učenja životnih vještina i vrijednosti. Treća strana krivi medije koja pruža nerealnu sliku života i vrijednosti, i ima isključivu težnju za profitom.

Smatram da nije moguće optužiti niti jednu navedenu stranu, već se radi o spoju svih triju čimbenika. Roditelji zbog nedostatka vremena, a sve više stila života suvremenog čovjeka, od vrtića i škola očekuju veću prevenciju ponašanja i veću angažiranost, budući da djeca najviše vremena provode u odgojno-obrazovnim ustanovama. Isto tako, od suvremenih roditelja očekuje se konstantna spremnost za izazove roditeljstva i otvorenost za učenje. Važne osobine funkcionalnih obitelji jesu toplina emocionalnih

odnosa i dvosmjerna komunikacija u obitelji. Ti faktori utječu na cjeloviti razvoj djeteta, na njegov doživljaj odnosa sa drugim ljudima i na odgoj vlastite djece u budućnosti.³⁶

3.1 RAZLIKA TOTALITARNOG ODGOJA I ODGOJA DANAŠNJICE

Razlika između odgoja u totalitarnim režimima i suvremenog odgoja današnjice je znatna. Totalitarni režimi -, poput nacističke Njemačke ili Staljinove Sovijetske Unije, karakterizirala je stroga kontrola države nad odgojem djece i mladih kako bi se oblikovali u skladu s ideologijom režima.

U totalitarnim režimima odgoj je bio usmjeren na indokraciju, a cilj je bio stvaranje građana koji će bez pitanja prihvatiti i podržavati vladajući politički sustav. Djeca su podvrgavana propagandi i bila su prisiljena prihvatiti ideje, vrijednosti i stavove režima. Obrazovanje je bilo usmjereno na glorifikaciju vodstva, povijesnih događanja ili ideoloških načela režima, a kritičko razmišljanje i slobodno izražavanje mišljenja bili su strogo suzbijani.

S druge strane, suvremeni odgoj današnjice u većini demokratskih društava teži pružiti djeci slobodu izbora, razvoj kritičkog razmišljanja i autonomiju. Moderni odgoj naglašava važnost razvoja individualnosti, kreativnosti i samopouzdanja kod djece. Cilj je osposobiti ih da postanu aktivni građani koji su sposobni analizirati informacije, donositi informirane odluke i sudjelovati u društvenom životu.

Suvremeni odgoj također podržava inkluzivnost i poštuje različitosti u društvu, promiče jednakost spolova i vrednuje multikulturalizam. Naglasak je na poticanju djece da razvijaju vještine poput suradnje, kritičkog razmišljanja, komunikacije i samostalnosti.

Ukratko, dok su totalitarni režimi težili kontrolirati i indoktrinirati djecu u skladu s vlastitom ideologijom, suvremeni odgoj teži razvijanju individualnosti, slobodnog razmišljanja, kreativnosti i društvene svijesti kod djece.

³⁶ Aleksandra Golubović, *Filozofija odgoja* u: Riječki teološki časopis, Vol. 36 No. 2, 2010., str. 615-620

4.1. SUVREMENO ŠKOLSTVO

Školstvo neke zemlje odraz je njezinih kulturnih, političkih i gospodarskih prilika, ovisno je o stanju države ali i razvojnim ciljevima društva koji se ugrađuju u školske programe. Od početka globalizacije suvremeno školstvo je sve sličnije na nacionalnim razinama. Briga o razvoju školstva je oduvijek na državnoj razini, čime se želi postići unaprjeđenje života i društva.

Obrazovni sustav u svojim pokušajima davanja odgovora na zahtjeve društva ne može izbjeći transformaciju i inovaciju odgojno-obrazovnog procesa. Sustav osnovnoškolskoga odgoja i obrazovanja danas je u procesu tzv. cjelovite kurikularne reforme koja, između ostaloga, teži trajnom razvoju i unaprjeđivanju vlastitoga rada i uspješnosti svih sudionika odgojno–obrazovnoga procesa.

U nastavnom planu i programu iz 1964. ističe se da je škola najmasovnije sredstvo za podizanje nacionalne kulture i prosvjete, u kojem se navodi da suvremeno školstvo mora ići u korak s razvojem, ako ne i pred njim jer ono priprema mladu generaciju za život u koji će sutra zakoračiti. U istome programu istaknuto je da je nastavni plan i program jedinstven i namijenjen svim učenicima od kojih traži istu širinu i dubinu znanja. Ovdje se javljaju problemi jer nije svaki učenik isti i nema svaki učenik jednake intelektualne mogućnosti. U ovom slučaju javlja se potreba za individualizacijom.

Dokument iz 1972. također ističe da posljedice znanstvene i tehničke revolucije mijenjaju karakter čovjekova rada, odnosa među ljudima, odražavaju se na cijelom području civilizacije i kulture. Pri tome je navedeno da se u tom procesu smanjuje suprotnost između fizičkoga i intelektualnoga rada u korist intelektualnoga. U ovom je nastavnom planu i programu iznimno naglašena uloga samoupravljanja, a kao opći odgojni cilj je razvijena, slobodna, humana i sretna ličnost.

Plan i program odgoja i osnovnog obrazovanja iz 1989. godine navodi važnost implementacije novih oblika proizvodno i društveno korisnoga rada, te je s ciljem osuvremenjivanja osnovne škole i jačanja njezine uloge u društvenom razvoju donesen program informatizacije osnovnog školstva kako bi se osiguralo stjecanje informatičke pismenosti. U Nastavnom planu i programu za osnovnu školu iz 2006. godine odlike osobnosti kojima treba težiti u odgoju i obrazovanju su samostalnost,

inicijativnost, istraživački duh, stvaralački interes, komunikativnost, poštenje, pravednost, samopouzdanje, poštivanje drugoga i briga o drugome, tolerancija i razumijevanje, samostalno i kritičko mišljenje, miroljubivost, odgovornost, osjećaj za jednakovrijednost i jednakopravnost svih ljudi, solidarnost, suradnički duh te samosvjesnost.³⁷

³⁷ Skupina autora, 2019., Što je (ne)suvremeno u suvremenom školstvu? u: Suvremene teme u odgoju i obrazovanju, Sveučilište u Zagrebu, str. 139.-150.

7. ZAKLJUČAK

U antičkoj civilizaciji država je odgojem i obrazovanjem željela stvoriti pojedinca po vlastitoj mjeri, ne bi li stvorili „idealnog“ čovjeka za svoju „idealnu“ državu. To je zasigurno vidljivo i u predstavljenim totalitarnim režimima 20. stoljeća. Biral se što prikazati najmlađim građanima svoje države, a što od njih sakriti. Tek polaganjem zakletve dobivala se mogućnost pristupa odgojno-obrazovnim ustanovama. Onaj tko se suprotstavio nametnutome sistemu, biva lišen svoje šanse za školovanjem. Na taj su način, totalitarni režimi izgradili „poslušne“ građane.

Međutim, tradicionalna obitelj bila je posvećena svojoj djeci mnogo više, dok je suvremena obitelj rastrgana između posla, obitelji i privatnih obaveza. U usporedbi sa suvremenim odgojem, gdje je apsolutni naglasak na pojedincu i razvitku njegovog potencijala te slobodi izražavanja, tradicionalni odgoj je zakazao. No, iako današnja mladež ima neupitno veću slobodu, kao i slobodu izbora i izražavanja, upitno je koliko ona koristi potencijale modernoga svijeta i širokog spektra mogućnosti.

Starije generacije vide medije kao potencijal za uspjeh i širenje vidika, dok današnja mladež sve više u medijima i internetu vidi isključivo razonodu. Smatram da ni se neke odredbe tradicionalnog odgoja trebale upotrijebiti i preoblikovati da se mogu ukomponirati u suvremeni odgoj i obrazovanje, ne bi li se pronašao balans jer sloboda i sigurnost rijetko mogu ići zajedno.

8. LITERATURA

(22. 4. 2023.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20707>

Despot, Branko, *Filosofia kao paidea, Metodički ogledi*, Zagreb, 1991.

fašizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (24. 4. 2023.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19048>

Fröbel, Friedrich. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

Gardani, P. Nastanak, razvitak i širenje Agazzi metode. In M. De Beni, V. Šimović, & A. L. Gasparini (Eds.), *Pedagogija zajedništva i Agazzi metoda*, Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu, 2012.

Golubović, Aleksandra, *Filozofija odgoja* u: Riječki teološki časopis, Vol. 36 No. 2, 2010., str. 615-620

Guido Knopp, *Hitler's Children : Dedication (2/5)*, 2000., preuzeto 25.4.2023. s: <https://www.youtube.com/watch?v=KMUYJMSgdp4>

indoktrinacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (19. 4. 2023.) <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27332>>.

Knopp, Guido *Hitlerovi zločinci- pogubitelji i izvršitelji*, Profil Multimedija, 2011.

Kriek, Ernst. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (20. 4. 2023.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33942>

L. Pine, *Education in Nazi Germany*, (19.4.2023.) https://books.google.hr/books?id=1ymC_kb-_WcC&printsec=frontcover&dq=education+in+Nazi+Germany&hl=hr&sa=X&ved=0ah_UKEwjz1b-PwJTcAhXFCpoKHZfpDoEQ6AEIjAA#v=onepage&q=education%20in%20Nazi%20Germany&f=false

Mahmutefendić, Tarik, *Rezultati tranzicije su razočaravajući: Da li je komunizam sve u svemu bio loš?* u: Časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, 2017., vol. XIX, br. 39.

Matijević, Milan, *Alternativne škole: didaktičke i pedagoške koncepcije*, Zagreb, 2001.

Miljan, Goran, *Fašizam, sport i mladež* u: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, Sveučilište u Zagrebu, Vol. 46. No. 1, 2014.

Neil Faulkner, *Povijest Oktobarske revolucije*, Zaprešić, 2017.

Neumann, Franz Ernst, *Behemot struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933.-1944.*, Zagreb, 2012.

Philipps, Silvija, Montessori priprema za život: odgoj neovisnosti i odgovornosti, Jastrebarsko: Naklada Slap, 1999.

Poglajen, Stjepan Tomislav, *Komunizam i obitelj* u: *Obnovljeni Život* : časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 19. No. 2., 1938.

Polić, Milan, Činjenice i vrijednosti, Zagreb, 2006.

Polić, Milan, K filozofiji odgoja, Zagreb, 1993.

Polić, Milan, Odgoj i svijest, Zagreb, 1993.

Proleksis enciklopedija online, Nacizam (Nacionalsocijalizam), (19.4.2023.)
<https://proleksis.lzmk.hr/38315/>

Shirer, Wiliam, Uspon i pad trećeg Reicha, Zagreb, 1977.

Silone, Ignazio, Fašizam, Zagreb, 2006.

Skupina autora, 2019., *Alternativne pedagogije u predškolskim ustanovama* u: *Suvremene teme u odgoju i obrazovanju*, Sveučilište u Zagrebu, str. 31.-43.

Skupina autora, 2019., *Što je (ne)suvremeno u suvremenom školstvu?* u: *Suvremene teme u odgoju i obrazovanju*, Sveučilište u Zagrebu, str. 139.-150.

Stevanović, Marko, *Predškolska pedagogija – prva knjiga*, Rijeka, 2003.

The Ligue of German girls, The National Holocaust Centre, preuzeto 30.4.2023. s:
<https://www.holocaust.org.uk/the-leagueof-german-girls>

Tunis, John Robert, *The Dictators Discover Sport*, vol. 14, No. 4, u: *Foreign Affairs*, 1936.

Tyrmand, Leopold, *Civilizacija komunizma*, Zagreb, 2017.

Vujčić, Vladimir, *Opća pedagogija*, Zagreb, 2013.

Zaninović, Mate, *Opća povijest pedagogije*, Zagreb, 1988.

SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Cilj ovog završnog rada je prije svega predstaviti tri totalitarna režima: nacizam, fašizam i komunizam kroz pedagoške mjere, zatim pojedinačnu namjeru u stvaranju tadašnjeg čovjeka i njegovog načina razmišljanja kroz aspekt odgoja i obrazovanja. Rad započinje mišlju o odgoju i filozofiji odgoja. Nadalje, slijedi nacizam, odgoj mladih u nacističkom duhu i Hitlerova mladež. Treći dio rada posvećen je fašističkom odgoju i njihovom inzistiranju na važnosti tjelesnog odgoja. Zatim, komunistički režim koji želi poništiti važnost obiteljske zajednice dajući svojim građanima preveliku slobodu koju kasnije moraju ograničiti. Komunističku djecu učilo se krivim podacima kako bi se veličao vođa režima. Posljednji dio rada ukratko govori o suvremenom odgoju i obrazovanju, kao i o alternativnim pedagogijama.

Ključne riječi: odgoj, obrazovanje, nacizam, fašizam, komunizam

SUMMARY AND KEYWORDS

I presented three totalitarian regimes: Nazism, Fascism and Communism through pedagogical measures, then the individual intention in creating the man of that time and his way of thinking through the aspect of upbringing and education. The paper begins with a thought about education and the philosophy of education. Furthermore, it follows Nazism, the education of young people in the Nazi spirit and the Hitler Youth. The third part is dedicated to fascist education and their insistence on the importance of physical education. Then, the communist regime that wants to nullify the importance of the family unit by giving its citizens too much freedom that they later have to limit. Communist children were taught wrong information in order to glorify the leader of the regime. The last part briefly talks about modern upbringing and education, as well as about alternative pedagogies.

Key words: upbringing/nurture, education, Nazism, fascism, communism